

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ Δ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΡΩΤΗΣΙΝ
ΠΕΡΙ ΘΕΟΥ

«Quaeram te desiderando
desiderem quaerendo»*.

ΕΝΑΙΣΙΜΟΣ ΕΠΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΑ ΔΙΑΤΡΙΒΗ,
υποβληθείσα εις την Φιλοσοφικὴν Σχολὴν
τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΑΘΗΝΑΙ - 1960

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

«Ἡ ἔγκρισις διδακτορικῆς διατριβῆς ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν δὲν ὑποδηλοῖ τὴν ἀποδοχὴν τῶν γνωμῶν τοῦ συγγραφέως» (Νόμος 5343, ἄρθρον 202 § 2).

Ε.Υ.Δ.Π.Σ. Κ.Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Ἐφειρηγία τῆς παρούσης μελέτης ὑπῆρξεν ἐν ὑπόμνημα εἰς τὸ χωρίον τῶν «Ἐννεάδων»: «οὔτε οὖν τι οὔτε ποιὸν οὔτε ποσὸν οὔτε νοῦς οὔτε ψυχὴ οὔδὲ κινούμενον οὔδ' αὖ ἐστῶς, οὐκ ἐν τόπῳ οὐκ ἐν χρόνῳ, ἀλλὰ τὸ καθ' αὐτὸ μονοειδές, μᾶλλον δὲ ἀνειδέον πρὸ εἶδους ὄν παντός, πρὸ κινήσεως, πρὸ στάσεως· ταῦτα γὰρ περὶ τὸ ὄν, ἅ πολλα αὐτὸ ποιεῖ»¹, τὸ ὁποῖον ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ γράφοντος τὴν 25 Ἰουνίου 1956 εἰς τὸ περὶ Π λ ω τ ἱ - ν ο υ φροντιστήριον τοῦ καθηγητοῦ G. R a l i s ἐν Ἀμβούργῳ. Τὸ μελέτημα ἐκεῖνο ἀπετέλεσε τὸν «σπερματικὸν λόγον» τῆς ἀνά χειρὸς διατριβῆς.

Τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐργασίας διέκοψεν ἐν Ἀϊδελβέργῃ βαρυτάτη ἀσθένεια, ἀλλ' εἰς τὸ βίωμα τοῦ πόνου, τῆς ἐγκαταλείψεως καὶ τοῦ ἐρχομένου θανάτου ἐζήσεν ὁ γράφων τὴν μεταλλαγὴν τῆς θεωρητικῆς ἀπασχολήσεως εἰς πρόβλημα ζωῆς. Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 12 δωμάτιον τοῦ γερμανικοῦ νοσοκομείου ἠσθάνθη ἐντὸς του τὴν μετάπτωσιν τῆς ἐρωτήσεως περὶ Θεοῦ εἰς ἐρώτησιν τοῦ Θεοῦ περὶ αὐτοῦ ὡς ἐρωτῶντος, τὴν μετατροπὴν τῆς σχέσεως «Ἐγὼ - αὐτὸς» εἰς «Σὺ - ἐγὼ», τὴν μετουσίωσιν τοῦ θέλω εἰς γενηθῆτω. Εἰς τὴν ἀσθένειάν του ὀφείλει οὐχὶ μόνον ὀλόκληρον τὴν προσωπικὴν στάσιν του ἐναντι τῆς ἐρωτήσεως τοῦ ἔργου αὐτοῦ, ἀλλ' ὅ,τι ἀγιώτερον ἠξιώθη νὰ βιώσῃ μέχρι σήμερον.

Ὅτε ἡ ἀσθένεια παρῆλθεν, ἡ μελέτη του δὲν ἦτο πλέον ἀπλῆ ἐνασχόλησις, ἀλλ' ἀγὼν καταξιώσεως. Ἐκτοτε, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐν τῷ ἐξωτερικῷ διαμονῆς του, ἐθεώρησε τὴν συστηματικὴν σπουδὴν τῆς περὶ Θεοῦ ἐρωτήσεως ὡς «μέγιστον μάθημα». Σκοπὸς του ὑπῆρξεν ἡ αὐτολύτρωσις, προϋπόθεσιν τῆς ὁποίας ἐθεώρει τὴν γνῶσιν. Εἰς τὸ τέλος τῆς ἐργασίας του εἶχεν ἀντιληφθῆ, ὅτι τὸ τελευταῖον τῆς γνώσεως πρὸ τοῦ Ὑπερβατικοῦ εἶναι ἡ αὐτοσυνειδήσις τῆς συμβατικότητος τοῦ κοσμικοῦ τῆς εἶναι, ὅτι εἰς τὴν ἐρώτησιν περὶ Θεοῦ, ἡ ὁποία ζητεῖ νὰ πραγματοποιηθῆ ὅ,τι ἀναιρεῖ τὸν κόσμον τῶν πραγμάτων, δὲν δίδει τὴν ἀπάντησιν ὁ λόγος, τὸ ἐρωτηματικὸν τῆς πραγματικότητος, ἀλλ' ἐν «ῥῆμα», τὸ ὁποῖον ὀφείλει νὰ μὴ κατάγῃται «ἐκ τοῦ κόσμου τούτου», ἐφ' ὅσον θὰ ὠμίλει περὶ τοῦ Ὑπερπραγατικοῦ καὶ ὅτι ὁ λόγος, ἡ τάσις ἀπὸ τοῦ ἐνθάδε πρὸς τὸ ἐπέκεινα, οὔτε ἐνθάδε οὔτε ἐπέκεινα; ἀλλ' ὁ σύνδεσμός των, εἴαν θὰ εἶναι πιστὸς εἰς ἑαυτόν, θὰ μείνῃ «ἀδόκιμος περὶ τὴν πίστιν» καὶ τὸ «δοκίμιον τῆς πίστεως», διὰ τῆς συνειδήσεως ὁμῶς τῶν ὀρίων καὶ διὰ τοῦ ὑπερβατισμοῦ του, θὰ εἶναι ἡ ἀξίωσις καὶ ἡ καταξίωσις τῆς πίστεως, ὡς ὑπευθύνου, ἐνσυνειδήτου καὶ ἀγωνιστικῆς ὑπερβάσεώς του οὐχὶ ἐκ τοῦ κόσμου πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλ' ἐκ τοῦ

Θεοῦ πρὸς τὸν κόσμον. Διὰ τοῦτο, ἐὰν ἡ μελέτη αὕτη ἀπεσκοπεῖ νὰ γίνῃ πραγματεία περὶ Θεοῦ, θὰ διέψευδεν ἑαυτὴν ὡς προσπάθειαν συνειδήσεως τοῦ disputare de Deo ὡς disputare de se ipso.

Ὡς ἔκφρασις ἀγῶνος πρὸς λύτρωσιν, ἡ παροῦσα μελέτη ὑπῆρξεν αὐτοσκοπός. Ἐπεδόθη ὡς διδακτορική διατριβή, ἀλλὰ δὲν ἐγράφη πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ὑποβολῆς τῆς. Ὁ γράφων ἀναγνωρίζει, ὅτι εἶχον δίκαιον ὄσοι τὸν ἀπέτρεπον τοῦ θέματος. Μία διδακτορική διατριβὴ ὀφείλει νὰ διαπραγματεύηται ἐν ἐπὶ μέρος θέμα τοῦ ἐπιστητοῦ καὶ οὐχὶ τὸ κεντρικὸν πρόβλημα τῆς σκέψεως. Ἐν τούτοις, δὲν ἠθέλησε νὰ προσαρμόσῃ τὸ θέμα τῆς μελέτης του πρὸς ἄλλον σκοπὸν, ἀλλὰ τὸν σκοπὸν τῆς ὑπάρξεώς του πρὸς τὴν μελέτην αὐτήν, σημαίνουσαν δι' αὐτὸν τὴν αὐτοπραγμάτωσιν τοῦ προορισμοῦ του. Τὸ ὅτι ὁ ἑσωτερικὸς του ἀγὼν ἔλαβε τὴν μορφήν περιοριζομένου ἐντὸς ὠρισμένου ἀριθμοῦ σελίδων συγγρῆματος, δὲν ὑποδηλοῖ, ὅτι ἐπερατώθη. Τὸ τέλος τῆς μελέτης ταύτης, ὡς συγγραφικοῦ ἔργου, εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς, ὡς μελετήματος ζωῆς.

Ἀνασκοπῶν τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν τοῦ προβλήματός του, ἀντιλαμβάνεται σήμερον ὁ γράφων, ὅτι ἡ πρόθεσις τοῦ ὑπῆρξε διάφορος τοῦ ἀνὰ χεῖρας ἔργου, ὅτι δὲν ὑπάρχει κἂν σύγκρισις μεταξὺ αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ἠθέλησε νὰ βιώσῃ, τοῦ βιώματος καὶ τῆς ἐκφραστικῆς του μορφῆς. Αἰσθάνεται τὴν τραγικότητα τῆς ἀποστάσεως μεταξὺ προαισθήσεως, ἀντιλήψεως καὶ παραστάσεως τῆς ιδέας. Καὶ ἐπαναλαμβάνει τὴν ὁμολογίαν τοῦ *A υ γ ο υ σ τ ι ν ο υ*: «Diximusne aliquid et sonuimus aliquid dignum Deo? Imo vero nihil me aliquid, quam dicere voluisse sentio; si autem dixi, non hoc est quod dicere volui»².

Ἡ διαπραγματεύσεις τῶν ἀπαντήσεων, τὰς ὁποίας ἔδωσαν ὁ <ἀποφαντικὸς λόγος> εἰς τὴν ἱστορικὴν του ἐξέλιξιν, ἀποτελεῖ τὴν προετοιμασίαν μόνον τοῦ χώρου διὰ τὴν συνείδησιν τῆς ἐρωτήσεως περὶ Θεοῦ, τῆς ὁποίας ἐκάστη ἀπ' ἑνὸς εἶναι <ἐν διαφερόμενον ἑαυτῶ> ἐν ἔνδυμα φθειρόμενον ὑπὸ τοῦ χρόνου. Ὅ,τι ἐγράφη δὲν εἶναι οὔτε ἡ ἐρώτησις περὶ Θεοῦ καθ' αὐτήν, ἀλλὰ μόνον ἡ προϋπόθεσις τοῦ ἐρωτηματικοῦ συλλογισμοῦ, τὰ π ρ ο λ ε γ ὀ μ ε ν α τ ῆ ς π ε ρ ῖ Θ ε ο ῦ ἐ ρ ω τ ῆ σ ε ω ς. Τὴν συγκεκριμένην καὶ ὑπεύθυνον ἐρώτησιν περὶ Θεοῦ ὀφείλει νὰ θέσῃ ὁ ἀναγνώστης <ἐκ πολλῆς συνουσίας περὶ τὸ πρᾶγμα αὐτό>. Εἰς τὸν γράφοντά ἄς ἐπιτραπῇ, μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐργασίας του, νὰ ἐρμηνεύσῃ τοὺς λόγους τοῦ *Π λ ά τ ω ν ο ς* ὡς ἀρχὴν τῆς προσωπικῆς του εὐθύνης: «Ἄλλ' οὐπω σοφὸς ἂν εἴης... εἰδῶς ταῦτα μόνον· μὴ δέ εἰδῶς ὡς γε ἔπος εἰπεῖν... οὐδενὸς ἄξιος ἔσει»³ καὶ νὰ ἐπαναλάβῃ τοὺς λόγους τοῦ *Π ρ ό κ λ ο υ*: «εἰ γὰρ μηδὲ εἰς ἐστι τοῦ ἐνὸς λόγος, οὐδὲ αὐτὸς οὗτος ὁ ταῦτα διατεινόμενος λόγος τῶ ἐνὶ προσήκει»⁴.

12 Δεκεμβρίου 1957

ἐν Βασιλείᾳ.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ Δ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΣ

Ε.Υ.Δ. της Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α Κ Α Ι Κ Ρ Ι Τ Ι Κ Η

Μ Ε Ρ Ο Σ Π Ρ Ω Τ Ο Ν

I. Η Κ Α Τ Α Φ Α Σ Ι Σ

σ. 1—12

Ἡ συσχέτισις τοῦ Ἐνθάδε πρὸς τὸ Ὑπερβατικὸν ἐν τῷ Καθολικισμῷ, α) * Ἡ ὁμοιότης τῶν ἐτέρων, β) Causa exemplaris — Ἡ ὄντολογικὴ διαφορὰ τοῦ Ποσοῦ ἐκτὸς τῆς Καθολικῆς θεωρήσεως τοῦ Θεοῦ — Αἱ ἀρχαὶ τοῦ καταχαικοῦ Σχολαστικισμοῦ — Τὸ κριτήριον τῆς ἀγαθότητος — * Ἡ διάσπασις τῆς Φυσικῆς Θεολογίας (Ὁ Θεὸς καὶ ἡ Κίνησις) — Θεὸς <σπερματικός> — Coincidentia oppositorum, α) Ἀρχὴ καὶ ἐμφάνισις, β) Γεωμετρικὴ θεμελίωσις καὶ ἐρμηνεία — Ἡ Ἀντινομία καὶ τὸ Γίγνεσθαι — Θεολογία τοῦ ὄντος — Τὸ ἀξίωμα τῆς Ἀναλογίας: Analogia entis — Ὁ Ἀριστοτελισμὸς καὶ τὸ διανοητικὸν εἶδωλον τοῦ Θεοῦ — Ἡ νόησις τῆς νοήσεως: intelligentia divina καὶ τῆς νοήσεως: intellectus humanus — Ἡ ὑπέρβασις τοῦ λόγου.

II. Η Α Π Ο Φ Α Σ Ι Σ

σ. 13—72

Γνωσεολογία τῆς Ἀποφατικῆς Θεολογίας — Μεθοδολογικά — Ἡ Γραφή.

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Κ Α

A'. Η Α Ρ Χ Η

σ. 16—20

Ὁ κριτικὸς λόγος τοῦ Ἡρακλείτου — Ἡ θεολογικὴ κριτικὴ τοῦ Ξενοφάνους — Ἐμπεδοκλῆς, Ἀναξαγόρας, Πρωταγόρας — Ἡ παρμενίδειος ὄντολογία τοῦ Πλάτωνος, α) Ὁ «Παρμενίδης», β) Ὁ Παρμενίδης — Τὸ Μὴ ὄν.

B'. Η Α Κ Μ Η

1. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΝΕΟΠΛΑΤΩΝΙΣΜΟΣ

σ. 20—34

α. Οἱ Φιλόσοφοι

Ἡ <Ἐνολογία> τοῦ Πλωτίνου — Ὁ ἀγνωστικισμὸς τοῦ Πρόκλου — Γιαχβὲ καὶ Λόγος (Ὁ Ἰουδαῖος Ἕλληνας Φίλων) — Τὸ ἀποφατικὸν σύστημα τοῦ Μωυσέως μὲν Μαιμούν.

VIII

β. Οἱ Πατέρες

Ὡριγένης, α) Ὡριγένης καὶ Πλάτων, β) * Τὸ ἑλληνικὸν πέρας, γ) Αἱ ἀποφατικαὶ ἀρχαί — Ἰουστίνος καὶ Κλήμης — Μ. Ἀθανάσιος, Μ. Βασίλειος καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος — Ὁ «κατὰ ἐρευνητῶν» Ἐφραίμ ὁ Σύρος — Γρηγόριος Νύσσης, α) Ἡ ἀποφατικὴ ἐρμηνεία τῆς Γραφῆς, β) Τὸ «ἀειδὲς» Θεῖον — Τὸ «Ἀκατάληπτον» τοῦ Χρυσόστομου — Ὁ συστηματικὸς Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός — Ὁ κλασσικὸς τῆς Ἀποφάσεως Διονύσιος, α) Νεοπλατωνίζων χριστιανισμὸς, β) Πρόκλος καὶ Διονύσιος, γ) Ἡ «ὑπερούσιος ἀοριστία», δ) Ἀρεοπαγίτικα, ε) Διονύσιος καὶ Νικόλαος Κουζάνος — Ἡ θετικότης τῆς ἀποφατικῆς διαθέσεως τῶν Πατέρων.

2. Ο ΛΑΤΙΝΙΚΟΣ ΝΕΟΠΛΑΤΩΝΙΣΜΟΣ

σ. 34—40

Ἡ Θεολογικὴ διαλεκτικὴ τῆς ἄγνοίας τοῦ Λύγουστίνου — * M. Felix, Lactantius, Hieronymus — Ὁ graecorum graecus Ioannes Scotus Eriugena ὡς νεοπλατωνικὸς θεολόγος — Τὸ παράπονον τοῦ Anselmi Cantuariensis — Ὁ ἀποφατικὸς Θωμᾶς Ἀκϋϊνάτης — Petrus Abaelardus. Albertus Magnus. Ioannes Duns Scotus. Meister Eckhart — Νικόλαος Κουζάνος, α) Ὁ πρόδρομος τῆς νέας σκέψεως, β) *Visibilia invisibilitas*, γ) Ἡ ἔλλειψις τῆς Καθολικῆς ὀρθοδοξίας.

Γ. Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ

1. Η ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΟΜΕΝΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

σ. 40—46

Ὁ ἀντιδιανοητισμὸς τοῦ M. Luther — Ὁ «θεολόγος τοῦ συναϊθήματος» F. Schleiermacher — Ἡ ἀξίωσις ἐτερότητας τοῦ S. Kierkegaard — Ἡ θεολογικὴ ἀντίληψις τοῦ Πέρατος τῶν συγχρόνων: P. Tillich, K. Heim, H. Thieliicke, F. Gogarten, R. Bultmann καὶ H.—H. Schrey — Ἡ «Ἡ κρυπτολογία» τῶν Ἑλβετῶν Emil Brunner καὶ Karl Barth — Ἡ Ἀποκάλυψις ὡς ἀποκάλυψις τῆς κρυπτότητος τοῦ Θεοῦ.

2. Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

σ. 46—53

Θεολογία τῆς ἄρσεως τοῦ λόγου περὶ Θεοῦ — Ἡ κριτικὴ τῆς γνώσεως τοῦ Immanuel Kant — Ἡ «περατολογία» τοῦ Johann Gottlieb Fichte — F. W. J. von Schelling καὶ Ed. von Hartmann — Ἡ συνείδησις τοῦ Πέρατος ὡς αὐτοσυνείδησις τῆς σκέψεως: τοῦ 29. αἰῶνος, α) Ὁ ἐσωτερικὸς ὑπερβατισμὸς τοῦ πνεύματος, β) Ἡ θεολογικὴ αὐτοκατάφασις τοῦ πνεύματος — Ὁ Karl Jaspers, α) Ὑπερβατικότης καὶ «κρυπτογραφικότης» (*Schiffrenheit*), β) Ἡ αὐτοκαταλυτικὴ διαλεκτικὴ.

3. Η ΠΟΙΗΣΙΣ

σ. 53—57

Hölderlin, Herder, Angelus Silesius, Goethe — Ἡ «Ῥδὴ τῶν ἀγγέλων» τοῦ Joost van den Vondel — Ὁ ἀποδιδόμενος εἰς τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνὸν «Ὑμνος εἰς Θεόν» τοῦ Πρόκλου καὶ ὁ προβληματισμὸς του.

Αί βασικαί ἀποφατικαί ἀρχαί. α. Τὸ ἄρρητον (deus ineffabilis), I. Ἡ αὐτο-
ἀρνησίς τοῦ λόγου. II. Ἡ <ἀρρητολογία>, β. Ἡ σοφὴ ἄγνοια (docta ignorantia), I.
Ἡ ἀγνοοῦσα γνώσις τοῦ Ν. Κ ο υ ζ ά ν ο υ, II. Ἡ ἀνατολικοδυτικὴ καταγωγή, III. Ἡ
αὐτοπεποίθησις τῆς γνώσεως, γ. Ἡ ἀπόλυτος ἑτερότης (Anvanti eβα - Valde aliud-
Das g a n z Andere), I. Ο ὕ π α ν ι σ ά ν τ, Α ὕ γ ο υ σ τ ῖ ν ο ς, R. O t t o, II. Προ-
τεσταντικὴ καὶ Καθολικὴ ὁμοφωνία, III. * <Κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν> — Ἡ
χορσία τῶν ἀποφάσεων — Μὴ ὄν καὶ μηδενισμός — Μὴ ὄν=Οὐ τι ὄν — Ἡ θρησκεία
τοῦ <ἀγνώστου Θεοῦ> τοῦ P a u l G ö h l e — Ἀπόλυτος σχετικισμός — Ὁ ἀποφατι-
κὸς Θεὸς ὡς ὑψίστη κατάφασις (negationis negatio—versagendez versagen) — Ἡ
εἰρωνία τοῦ λόγου καὶ ἡ ἄρσις του — Ἡ βεβαιότης τῆς ἀμφιβολίας καὶ ἡ ἀμφιβο-
λία τῆς βεβαιότητος.

Π Α Ρ Α Τ Η Ρ Η Σ Ι Σ

σ. 73—76

<Θεοπανθεϊσμός> καὶ Πανθεϊσμός — Ὁ Πανενθεϊσμός καὶ ἡ σημασία του διὰ
τὴν νεωτέραν θεολογικὴν σκέψιν.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

I. Η Τ Α Υ Τ Ι Σ Ι Σ

σ. 77—94

Ἡ Θέωσις — Αἱ πηγαί τοῦ Ἑλληνικοῦ Μυστικισμοῦ — * Ὁ <Ὀρφισμός> τοῦ
Π λ ά τ ω ν ο ς, α) Ὁ Π λ ά τ ω ν ὡ ς μυστικιστής, β) Ὁ διαλεκτικὸς Π λ ά τ ω ν,
γ) Τὸ μυστήριον καὶ ὁ λόγος — Μυστικιστικαὶ ἀντιλήψεις τοῦ Ἀνατολικοῦ Χριστια-
νισμοῦ — * Ὁ Χριστοκεντρικὸς μυστικισμὸς τοῦ Π α ὕ λ ο υ — Ἡ ἀρχέτυπος μυστι-
κὴ φιλοσοφία τοῦ Π λ ω τ ῖ ν ο υ, α) Ἡ μυστικοποίησις τῆς Φιλοσοφίας, β) Ἡ ἑ-
τερότης καὶ ἡ ἄρσις τῆς, γ) Ἡ ταύτισις καὶ ἡ ἄρσις τῆς γνώσεως — Ἡ αὐτοβιο-
γραφία τοῦ M e i s t e r E c k h a r t ὡ ς Θεοῦ καὶ ὁ A n g e l u s S i l e s i u s
ὡ ς conditio sine qua non τοῦ Θεοῦ — Τὸ <ἀμάρτημα τῆς ζηλοτυπίας> τῶν Παθῶν
τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ ἐρωτισμὸς τοῦ Δυτικοῦ Μυστικισμοῦ — * Νεώτερα μυστικιστικὰ
σπέρματα — Ἡ αὐτοκριτικὴ τοῦ Μυστικισμοῦ καὶ ἡ κριτικὴ του — Ὁ λόγος καὶ ἡ
ἔκστασις — Τὸ φρόνημα τῶν μυστικιστῶν καὶ ὁ μυστικιστικὸς ἀθεϊσμός — Κατακλείς.

II. Η Τ Α Υ Τ Ο Τ Η Σ

σ. 95—110

Ἀπὸ τῆς Ταυτίσεως εἰς τὴν Ταυτότητα — Ὁ solipsismus τοῦ J. G. F i c h t e
— Ἡ ταυτολογία τοῦ F. W. J. von S c h e l l i n g.

ΕΓΓΕΛΙΑΝΗ <ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ>

σ. 97—110

Αὐτοδιχασμὸς καὶ -περάτωσις τοῦ Πνεύματος — * Ὁ <Hegel> τοῦ 9. αἰῶνος
— Ἡ <πανουργία> τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτοσυνείδησιν — Τὸ συναμφότερον Πνεῦμα — Ἡ
θεότης τοῦ περατοῦ πνεύματος — * Θρησκεία καὶ Ἱστορία ὡ ς αὐτοσυνείδησις τοῦ
Θεοῦ — M. E c k h a r t ὁ συγγενὴς καὶ J. B ö h m e ὁ διδάσκαλος — Ὁ ὑπερθεμα-

X

τισμός του Μυστικισμού — Διαλεκτικός παλλογισμός — 'Αντινομία και λόγος—Θεολογικός μονισμός — 'Η έγγελιανή επίδρασις και ή <Φιλοσοφία του 'Ασυνειδήτου> του E d u a r d v o n H a r t m a n n — Ratio ipsissima — 'Ο <άθεος Μυστικισμός> του 'Ιδεαλισμού.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

I. Η ΑΠΟΥΣΙΑ

σ. 111—135

A'. ΑΙΤΙΑ — ΑΙΤΙΑΤΑ

σ. 111—120

'Αποφατική Θεολογία και 'Αθεϊσμός — Αί άθεϊστικά συνέπειαι της ιδεαλιστικής Φιλοσοφίας των S c h e l l i n g, F i c h t e και H e g e l — 'Η έγγελιανή άθεϊα του L u d w i g F e u e r b a c h — 'Ο ιδεατός Θεός του Πρακτικού λόγου εις τό <Opus postumum> του I m m a n u e l K a n t — 'Η άθεος θεολογία της 'Αξίας του νεοκαντιανού D. H. K e r l e r — Οί έπαναστάται της 'Αστροφυσικής N. K o u ξ á ν o s και N. K o r p e r n i g k — Τό σύγχρονον κοσμοείδωλον και ή <κρίσις στέγης> του Θεού — Αί φαινόμενα δυνατότητες — Οί έμφανεστεροι παράγοντες — Αί Φυσικά έπιστήμαι και ή Τεχνική.

B'. ΚΡΙΣΙΣ — ΚΡΙΤΙΚΗ

σ. 120—135

'Η προκριτική κριτική του Θεού του F r i e d r i c h N i e t z s c h e, α) 'Ο αϊτών, β) 'Ο κριτής — 'Ο 'Υπαρξισμός και ή άθεϊστική έρμηνεία του υπό του e a n — P a u l S a r t r e — Τό πρόβλημα <M a r t i n H e i d e g g e r> — 'Ο άντιμεταφυσικός χαρακτήρ του Παρόντος — Philosophia temporalis — 'Η άμφιβολία εις την βεβαιότητα και ή άμφιβολία εις την άμφιβολίαν — <Κρίσις του Θεού> και κρίσις της 'Απιστίας — Οί άφορισμοί των βεβαίων — * 'Ο όρος <Ύπαρξις Θεού> — * 'Απόδειξις και Πίστις — * Κριτική και αυτοκριτική της <ήθικης άποδείξεως> του I m m . K a n t — * 'Η <εκτη όδός> του J a c q u e s M a r i t a i n — Τό έρωτηματικόν — Πείσμα και Πίστις — 'Η θετικότητα της 'Αονήσεως.

II. Η ΓΕΝΕΣΙΣ

σ. 136—197

'Η «Φιλοσοφία του δημιουργουμένου Θεού» και «ή Φιλοσοφία του 'Ανυπόρκτου».

A'. Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

σ. 138—150

I. 'Η Κίνησις και ή Δύναμις — II. 'Η 'Αντινομία — III. 'Η Τραγικότης, α) 'Ο άμερικανικός περιορισμός του Θεού — * Κλασικιστική και κλασική αντίληψις του Πέρατος, β) Θεός ήρωϊκός — IV. 'Η 'Εξάρτησις, α) Λύτρωσις, β) 'Ανάπτυξις, γ) Συνεργασία, δ) Συνωρίμασις — V. 'Η Πλασματικότητα, α) 'Ο Θεός ώς έπακόλουθον, β) 'Ο δυναμικός <Κοσμοθεϊσμός>, γ) 'Ο ιδεαλιστικός <'Ανθρωποθεϊσμός>.

B'. Η ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΘΕΟΓΟΝΙΑΣ

σ. 150—182

I. 'Η ράκλειτος, α) 'Ο Λόγος και τό Γίγνεσθαι, β) 'Ο Λόγος και ή Θεολογία του Γίγνεσθαι. II. I o . S c . E r i u g e n a, α) 'Η ιδιοτυπία της <μοναχικής μεγάλης

XI

φυΐας», β) Δημιουργός αίτοδημιουργούμενος. γ) Δημιουργία και αυτοσυνείδησις, δ) Μεταξύ S p i n o z a και H e g e l, ε) 'Η <έφηβεία> τοῦ Θεοῦ. III. H e n r i B e r g s o n, α) Ζωτική όρμη-Δημιουργός εξέλιξις, β) 'Η κοσμογονική δύναμις τοῦ Μυστικισμοῦ, γ) 'Η 'Ενόρασις, δ) 'Η Βιολογία. IV. Γ ε ρ μ α ν ι σ μ ό ς: Τὸ Γερμανικὸν πνεῦμα καὶ τὸ Γίνεσθαι — Γερμανικὴ καὶ ἐμὴ γερμανικὴ θεολογία — 1. W o d a n, α) 'Η φύσις καὶ ἡ μοῖρα του, β) 'Ο <αλώγιος ζητητής> καὶ τὸ <γερμανικὸν φρόνημα>, γ) 'Η νίκη τοῦ ἡττημένου — 2. M e i s t e r E c k h a r t, α) 'Ο ἄρειος, 'Απόστολος, β) Θεὸς <τηκόμενος καὶ παρπλάζων>, γ) Confusio, δ) 'Η γενετήσιος θεολογία τῆς ἠθικῆς ψυχῆς, ε) * 'Η ἐρμητεία του — 3. J a k o b B ö h m e, α) 'Η πείνα τοῦ θείου Χάους, β) Γέννησις καὶ μὀρφωσις τοῦ Θεοῦ, γ) 'Ο βαρβαρισμός — 4. F r i e d r i c h C h r. S c h e t t i n g e r, α) 'Η σωματικότης καὶ τὸ πάθος τοῦ Θεοῦ, β) Θεὸς <τροχοειδής> — 5. 'Ι δ ε α λ ι σ τ ι κ ῆ Φ ι λ ο σ ο φ ί α: 'Ο <διδυλισμός> τοῦ δημιουργομένου Θεοῦ καὶ ἡ petitio principii τῆς φιλοσοφίας του — L e s s i n g, G o e t h e, H e r d e r, F i c h t e, F. H. J a c o b i — H e g e l, α) 'Η ἀντινομία τῆς 'Ιδέας, β) Πνεῦμα καὶ 'Ιστορία, γ) 'Ο ἐγγελιανὸς ἡρακλειτισμός καὶ ὁ 'Ηράκλειτος, δ) * 'Η θέωσις τοῦ <Λαοῦ> καὶ ὁ 'Εθνικοσοσιαλισμός — F. W. J. v o n S c h e l l i n g, α) Αἱ πνευματικαὶ του μεγαπτώσεις καὶ ἡ μεταστροφή του 1809, β) Αἱ θεογονικαὶ προϋποθέσεις καὶ ἡ ἀνάλυσις τῆς συνειδήσεως, γ) 'Η προαγματίωσις τοῦ Θεοῦ, δ) 'Ο μῦθος — 6. F r i e d r i c h N i e t z s c h e, α) 'Αντιθεϊσμός καὶ ἡρακλειτισμός, β) Τὸ βακχικὸν Γίνεσθαι, γ) 'Η εὐπειθὴς ἀνυπακοή τῶν μαθητῶν του — 7. H e r m a n n S c h w a r z, α) 'Ο <ἄρειος καὶ γερμανικὸς> Θεός, β) 'Η ψυχοθεολογικὴ <Φιλοσοφία τοῦ 'Ανυπάρκτου>.

Γ'. ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

σ. 183—191

Συμπερασματικὴ εἰσαγωγή — I. 'Η 'Αναλογία καὶ τὸ Γίνεσθαι — * 'Η συμβολὴ τοῦ Σχολαστικισμοῦ — II. 'Η κόπωσις τῆς 'Ακοσμίας — III. 'Ο Μυστικισμός καὶ ἡ θεογονία — IV. 'Η Φυσικὴ, α) Regressus in infinitum, β) Οὐρανὸς καὶ Βιολογία, γ) 'Ο χρονοδυναμισμός τῆς <δευτέρας> καὶ τῆς <πρώτης> φιλοσοφίας.

Γ Ε Ν Ι Κ Η Κ Ρ Ι Τ Ι Κ Η

σ. 191—197

'Η <Θεοφυσικὴ> — 'Η Θεοδικία — 'Ο ἄλτρουϊσμός — Τὸ πάθος καὶ ἡ συμπάθεια — 'Η <διονυσιακὴ> τραγικότης — Αἱ ἀντιφάσεις — 'Ο λόγος καὶ ὁ μῦθος — 'Η ἀπουσία τῆς ἐρωτήσεως — 'Ο Θεὸς τοῦ Θεοῦ.

Π Ρ Ο Ο Π Τ Ι Κ Η

σ. 199—226

Φ Α Ι Ν Ο Μ Ε Ν Ο Λ Ο Γ Ι Α Τ Η Σ Α Ν Τ Ι Φ Α Σ Ε Ω Σ σ. 199—203

'Η ἀντίφασις τῆς ἐννοίας τοῦ Θεοῦ — Οἱ ὅροι καὶ τὸ πρόβλημα — * Εἶναι, α) Τὸ προσδιοριστικὸν ἀπροσδιόριστον, β) 'Η ἄποψις: Θεός=Εἶναι, γ) 'Η ἐρώτησις διὰ τὸ Εἶναι καὶ ἡ διαφορὰ τῆς ἀπόψεως — 'Ο λόγος καὶ ἡ ἀντίφασις.

Φ Α Ι Ν Ο Μ Ε Ν Ο Λ Ο Γ Ι Α Τ Η Σ Ε Ρ Ω Τ Η Σ Ε Ω Σ σ. 203 - 210

'Ερώτησις καὶ ἀπάντησις — 'Ερώτησις καὶ αυτοσυνείδησις — 'Ερώτησις καὶ αὐθ-

XII

υπέρβασις — Ὁ αὐτοσκοπός — Ἡ μετάπτωσις — Ὁ ἀνθρωπισμός, α) Τὸ πρόβλημα, β) Ἡ αὐτοέκφρασις — Ἡ γνῶσις τῆς γνώσεως — Ὁ πρόλογος καὶ ὁ ἐπίλογος τῆς ἐρωτήσεως — Διάνοια καὶ διανοητικότητα — Ἡ σιωπὴ καὶ ὁ ἐρωτηματικὸς λόγος — Ἡ σιωπὴ καὶ ὁ ὑπερβατισμός.

Η ΣΧΕΣΙΣ ΚΑΙ Η ΣΧΕΤΙΚΟΤΗΣ σ. 210—221

Α'. <Ἐγὼ> καὶ <Αὐτό> — <Ἐγὼ> καὶ <Σὺ> — Πρόσωπον καὶ Ἀπρόσωπον — Ὁ ὄρισμός τοῦ προσώπου — Ἡ προσωπικότης — Ὁ status evanescens τῆς προσωπικότητος καὶ ἡ <ὑπερπροσωπικότης> — Τὸ <καθ' αὐτό> καὶ τὸ <δι' ἡμᾶς> — Β'. Fides quaerens intellectum — <Πρωτολογία> καὶ φιλολογία — Ἡ Μεταφυσικὴ ὡς ὄντολογία καὶ ὡς φιλοσοφία — Μεταφυσικὴ καὶ μεταφυσικότης — Ὁ φυσικὸς καὶ ὁ μεταφυσικὸς λόγος — Τὸ <συναίσθημα> καὶ ἡ ὑπερβατικότης — Ὁ λόγος ὡς προλεγόμενον — Ὁ ὑπερβατικὸς χαρακτὴρ τοῦ φιλοσοφεῖν — Ἡ σκέψις καὶ τὸ ὄριον — Ἡ αὐτοκριτικὴ τῆς κρίσεως.

Ο ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ Η ΠΙΣΤΙΣ σ. 222—226

Ἡ πορεία — Ἡ φιλία — Ἡ ἐρώτησις — Ἡ μεταξίωσις — Τὸ ἄλογον — Ἡ γνῶσις — Τὸ <μέγιστον μάθημα> καὶ τὸ <πνεῦμα μαθητείας>.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΑΙ σ. 227—266

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ σ. 267—299

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΛΑΤΙΝΙΚΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ σ. 299—303

ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ σ. 303

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ι. Η ΚΑΤΑΦΑΣΙΣ

«Διὸ τολμητέον εἰπεῖν τὸν μὲν ἐπίγειον ἄνθρωπον εἶναι θνητὸν θεόν, τὸν δὲ οὐράνιον θεὸν ἀθάνατον ἄνθρωπον»¹.

Τὴν ὑπερβατικότητα τοῦ Θεοῦ ἐξέφρασεν ἡ θρησκευτικὴ συνείδησις ὡς ἐρώτησιν: «Τί εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον μὲ καταυγάζει καὶ συγκλονίζει τὴν καρδίαν μου ἄνευ βλάβης; Φρίττω καὶ συγχρόνως φλέγομαι: φρίττω καθ' ὅσον εἶμαι πρὸς αὐτὸ ἄνόμιος, φλέγομαι καθ' ὅσον εἶμαι ὅμοιός του»². «Ὅτε εἰς τὸν Μεσαιῶνα τὸ πνεῦμα ἔπαυσε νὰ ἐρωτᾷ, διετύπωσε τὴν ἐρώτησιν περὶ τῆς ὑπερβατικότητος τοῦ Θεοῦ ὡς κρίσιν: «Οὐδὲν εἶναι τόσο ἄνόμιον, ὅσον δημιουργὸς καὶ δημιούργημα – οὐδὲν εἶναι τόσο ὅμοιον ὅσον δημιουργὸς καὶ δημιούργημα – οὐδὲν εἶναι πρὸς τι ἄλλο τόσο ὅμοιον καὶ συγχρόνως τόσο ἄνόμιον, ὅσον ὁ Θεὸς καὶ οἷονδήποτε δημιούργημα. Διότι οὐδὲν εἶναι συγχρόνως τόσο ὅμοιον καὶ τόσο ἄνόμιον, ὅσον ὁ λόγος ὑπάρξεως ἐνὸς πράγματος καὶ τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ»³. Ἡ διαίσθησις τῆς συναφείας ἀναντιρρήτου ὁμοιότητος καὶ ριζικῆς ἑτερότητος* τοῦ Φυσικοῦ καὶ τοῦ Ὑπερβατικοῦ ὑπῆρξεν ἀποφασιστικὴ διὰ

* Ἐπὶ τῆς συσχετίσεως ὁμοειδείας καὶ ἑτερότητος εἰς τὴν βίωσιν τοῦ Θεοῦ, διατυπωθεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἐπισήμων ἐκπροσώπων τοῦ Καθολικοῦ πνεύματος [: «Εἰς τὴν (μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρωπίνου) ὁμοιότητα ταύτην ὀφείλει τις νὰ διακρίνη μεγάλην ἀνομοιότητα: Λύγουστίνος⁴. Καίτοι τὸ πλάσμα εἶναι ὅμοιον πρὸς τὸν Θεόν, ἐν τούτοις εἶναι πλέον ἄνόμιον ἢ ὅμοιον: Bonaventura⁵. Ὁ Θεὸς κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ λεχθῆ ὅμοιος πρὸς τὰ πλάσματα, ἀλλὰ τὰ πλάσματα δύναται νὰ λεχθῶν ὅμοια πρὸς τὸν Θεόν⁶α. Ἡ ἀπόλυτος διάστασις πλάσματος καὶ Θεοῦ δὲν αἶρει τὴν προαναφερθεῖσαν ὁμοιότητα»⁶β: Θωμᾶς], βασιζέται ἡ διδασκαλία τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας: «Μεταξὺ Δημιουργοῦ καὶ δημιουργήματος δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ τοσαύτη ὁμοιότης, ἥτις νὰ μὴ εἶναι θεωρητέα ὡς μεγαλυτέρα μεταξὺ τῶν ἀνομοιότητος»⁷. Ἡ ἀναλογία τῆς ἐκάστοτε μεγαλυτέρας ἀνομοιότητος⁸, «κατὰ τὴν ὁποῖαν μεταξὺ Θεοῦ καὶ πλάσματος» σημειοῦται μὲν «συμφωνία εἰς τὸ εἶναι», ἀλλ' ὁ «διαφορισμὸς» ὀφείλει νὰ ἐκληφθῆ «μεγαλύτερος τῆς συμφωνίας»⁹, ὥστε «τὸ δημιουργηθὲν ὅν δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὅμοιον πρὸς τὸν Θεόν—ὅμοιον ὅμως εἰς μίαν ἀπόλυτον ἑτερότητα»¹⁰, θεωρεῖται σήμερον ὑπὸ τῆς Καθολικῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως ὡς θεμελιώδης ἀρχὴ τῆς.

τὴν ἱστορίαν τῆς Θεολογίας. Ἐντεῦθεν ἐκπηγάζουν ἡ Καταφατικὴ Θεολογία καὶ ὁ Μυστικισμὸς ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ Ἀποφατικὴ Θεολογία καὶ ὁ Ἀθεϊσμὸς ἀφ' ἑτέρου. Ἡ ἐρμηνεία τῆς ἀντιφατικῆς συνυφῆς τοῦ Ἐνταῦθα καὶ τοῦ Ἐπέκεινα ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τῆς θεωρητικῆς Θεολογίας.

Εἰς τὴν πεποίθησιν τῆς συγγενείας τοῦ ἀνθρώπου, ὡς <μεθέξει ὄντος>: *ens per participationem*, πρὸς τὸν Θεόν, ὡς <αὐτουσίαν>: *ens per essentiam*, θεμελιούται ἡ ὅλη παράδοσις τῆς Καταφατικῆς Θεολογίας, ἡ ὁποία, ἀναχωροῦσα ἐκ τῆς ὡς δεδομένην θεωρουμένης ὄντολογικῆς αὐτῆς σχέσεως, ἀποδίδει εἰς τὸν Θεὸν ἀπολυτοποιηθέντα τὰ κατηγορήματα τοῦ ὄντος. Ἡ Θεολογία αὐτὴ ἐστηρίχθη εἰς τὸν ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἐκφραζόμενον ἰσχυρισμόν, ὅτι ἡ καταγωγή καὶ ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι θεία, εἰς τὴν κριτικὴν ἀντίληψιν τοῦ Κικέρωνος: «Ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια, ἀποσπασθεῖσα τοῦ θείου νοῦ, πρὸς οὐδὲν ἄλλο, εἰρή πρὸς αὐτὸν τὸν Θεόν... δύναται νὰ συγκριθῇ»¹¹ ἢ εἰς τὴν μυστικὴν διαίσθησιν τοῦ Πλωτίνου: «Τὸ γὰρ ὄρῶν πρὸς τὸ ὄρώμενον συγγενές—Οὐ γὰρ ἂν εἶδεν ὄφθαλμὸς ἥλιον, ἡλιοειδῆς μὴ γεγεννημένος^{12α*}. Διάφέρει γὰρ οὐδὲν τὸ ὄρῶν πρὸς τὸ ὄρώμενον»^{12β}, ἀλλ' ὀφείλει τὴν εἰς σύστημα ἀναγωγὴν καὶ τὸ κῦρος τῆς εἰς τὴν δεσποτικὴν διὰ τὸν Καθολικισμόν μορφήν τοῦ Θωμᾶ Ἀκνιναίου, αἱ βασικαὶ σκέψεις τοῦ ὁποίου (: «Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὡς γενικὴ ἀρχὴ πάντων, εἶναι ἡ τελεία ὁμοιότης πάντων, κατ' ἀναφορὰν πρὸς πᾶν, ὅ,τι εὐρίσκεται εἰς τὰ πράγματα^{14α}. Πᾶσαι αἱ εἰς τὰ πράγματα ἐν διαιρέσει καὶ πολλαπλῶς ὑπάρχουσαι τελειότητες προϋπάρχουν εἰς τὸν Θεὸν ἐν ἐνότητι^{14β}. Πᾶσα τελειότης ὀφείλει νὰ προσγραφῇ εἰς τὸν Θεόν^{14γ}, ὡς εἰς ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάρχουν κατ' ἐξοχὴν πᾶσαι αἱ τελειότητες τῶν πραγμάτων»^{14δ}), ὠδήγησαν εἰς τὴν <Φυσικὴν Θεολογίαν>, ἥτοι εἰς τὸ θεολογικὸν σύστημα τῆς εἰς τὸ ἀπόλυτον ὑπερθέσεως τῶν ἀρετῶν τῆς φύσεως καὶ ἀποδόσεως αὐτῶν *via positionis* εἰς τὸν Θεόν, τὸ γνωστὸν γενικῶς ὡς «*theologia naturalis*»¹⁵. Ὁ *theologus excelsus* Θωμᾶς, συστηματοποιήσας καὶ μορφώσας τὴν Καθολικὴν πίστιν, ἰσχύει ὡς αὐθεντία καὶ ἐγγύησις τῆς Καθολικῆς Θεολογίας μέχρι σήμερον.

Τὴν *perì Θεοῦ διδασκαλίαν* τοῦ Θωμᾶ ἐπαναλαμβάνουσα καὶ ἀναπτύσσουσα ἡ ἐντὸς τοῦ Καθολικοῦ φρονήματος θεολογοῦσα Φιλοσοφία τοῦ παρόντος, θεωρεῖ «τὸ Σύμπαν, μετὰ τῶν ἀναριθμῆτων ὄντων, διὰ τῶν ὁποίων συνίσταται, καθ' ὁμοίωσιν τῆς ἀπείρου πληρότητος τοῦ οὐσιαστικοῦ ὄντος»

* Ὁ Goethe ἔθεσεν εἰς στίχους τὴν ἤδη ποιητικὴν αὐτὴν ἐκφρασιν:
«Ἄν δὲν ἦταν τὸ μάτι ἡλιογέννητο,
Δὲν θᾶβλεπε ποτὲ τὸν ἥλιο.
Ἄν τοῦ Θεοῦ ἡ δύναμις ἐντὸς μας δὲν ὑπῆρχε,
πῶς θᾶναβε στὸ στήθος μας θεία φωτιά;»¹³.

¹⁶, διότι τούτο είναι «τὸ πρότυπον τῆς ἀβυποστάτου πραγματικότητος τῆς ὕλης» ¹⁷, ἐμπεριέχον «πάσας τὰς τελειότητας, τὰς ὁποίας δύνανται νὰ μᾶς προσφέρουν τὰ ἄμεσα ἀντικείμενα» ¹⁸. Ὁ ἐκτὸς τοῦ κόσμου κοσμικὸς λόγος δὲν ἀναιρεῖ τὰς κοσμικὰς κατηγορίας, ἀλλ' εἶναι ἡ ἰδανικὴ των προϋπόθεσις, ἡ *causa exemplaris* τῆς πραγματικότητος καί, ὡς αἰτιῶδες «πλήρωμα πάσης τελειότητος» ¹⁹, συνίσταται ἐκ τῶν ἀγαθῶν ἰδιοτήτων τοῦ φυσικοῦ καὶ πνευματικοῦ κόσμου, θεωρουμένων «εἰς κατ' ἐξοχὴν ἀπόλυτον βαθμὸν καὶ ἄνευ ὁρίων» ²⁰. Ἐφ' ὅσον αἱ τελειότητες τοῦ κόσμου εἶναι ὁμοούσιοι τῶν θείων, ἀλλὰ πεπερασμένοι, ὀφείλουσιν νὰ ὀδηγήσουν τὴν σκέψιν νὰ ἐξάγῃ «ἐξ αὐτῶν τῶν ἰδίων τοιαύτας ἐννοίας περὶ Θεοῦ, αἱ ὁποῖαι χαρακτηρίζουν καὶ παριστοῦν θετικῶς καὶ ἀληθῶς...τὴν ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ, κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὴν οὐσίαν καὶ ποιότητά του» ²¹. Βαθυτέρα δὲμως διάγνωσις τοῦ Θεοῦ προκύπτει ἐκ τῆς αὐτοπρακτησιᾶς, διότι ἡ «ἀληθὴς αὐτογνωσία εἶναι ἡ κλεῖς τῆς Θεογνωσίας. Ἡ πεποιθήσις, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἡ κορωνὶς τῆς Δημιουργίας καὶ ὅτι εἰς αὐτόν, ὡς εἰς τὸ ἐκπρεπέστατον παντός, ὅ,τι ἡ φύσις παρουσιάζει, τὸ Σύμπαν κατέχει τὸ κεντρικὸν καὶ ὑψιστον σημεῖον του...πρέπει νὰ καθοδηγήσῃ ἀναγκαστικῶς τὸν ἄνθρωπον νὰ παρατηρῇ ὁ ἴδιος εἰς τὴν ἀτομικὴν του φύσιν τὴν καλυτέραν εἰκόνα τῆς θείας οὐσίας» ²² καὶ «νὰ προσγράψῃ πάσας τὰς καθαρὰς τελειότητας κατ' ἐξοχὴν καὶ ἀπολύτως εἰς τὸν Θεόν» ²³.

Ἐκ τῆς νεωτέρας, ἐκτὸς τοῦ Καθολικοῦ κλίματος ἀναπτυχθείσης φιλοσοφικῆς παραδόσεως, ποσοτικὴ διάκρισις μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ἀπαντᾶται εἰς τὸν G.W. Leibniz, ὁ ὁποῖος διακρίνει μεταξὺ των μίαν «ἄπειρον διαφορὰν», ὡς πρὸς τὴν «τελειότητα καὶ ἔκτασιν», ἀλλὰ παραδέχεται ὡς «πάντοτε ἀληθές», ὅτι ἡμεῖς καὶ ὁ Θεὸς «συμφωνοῦμεν κατὰ τὴν αὐτὴν σχέσιν» ²⁴, διότι αἱ θεῖαι ιδιότητες δὲν διαφέρουν τῶν ἰδικῶν μας, εἰμὴ κατὰ τὸ ὅτι εἶναι ἀπολύτως τελειότεραι ^{25α}. Λι ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐκεῖναι τῶν ἰδικῶν μας ψυχῶν, ἀλλ' αὐτὸς κατέχει ταύτας ἀπεριορίστως ^{25β}. Τῆς αὐτῆς γνώμης εἶναι ὁ θεόσοφος F.C. Oetinger: «Πᾶν, ὅ,τι κατέχει ἡ φύσις ἐν σώματι, ὡς ἰδιότητος διαμορφώσεως, ὀργανισμοῦ καὶ μεταμορφώσεως, ἀκριβῶς αὐτὸ καὶ κατ' οὐδὲν σημεῖον ὀλιγώτερον ἔχει ὁ Θεὸς ἐν πνεύματι καί, ἐπειδὴ διαθέτει τὸ πᾶν εἰς ὑψιστον βαθμὸν πρέπει πᾶσα ἀτέλεια νὰ χωρισθῇ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς εἶναι καθαρὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐνέχει πᾶσιν ἰδιότητα, οὐδεμίαν ὡς μόνον κακὴν ἀποκλεῖν» ²⁶. Ὁ Θεὸς ἔχει ὅ,τι εὐρίσκεται εἰς τὰ πλάσματα κατ' ἐξοχὴν ²⁷. Τὸ Ἄνω εἶναι ὅπως τὸ Κάτω, τοῦ χονδροειδοῦς μόνον καὶ τῆς δυσμορφίας καὶ ἄλλων τυχαίων ἀποκλειομένων» ²⁸. Τὸν Θεὸν ἐπίσης θεωρεῖ σύμφωνον πρὸς τὴν πραγματικότητα ὁ A.G. Baumgarten: «Τὸ τελειότατον ὄν εἶναι τὸ πραγματικώτατον ὄν. Ἐπομένως εἰς τὸ τελειότατον ὄν ἀρμόζει τὸ σύνολον τῶν πραγματικοτήτων» ^{29α}. Εἰς τὸ τελειότατον ὄν ὑπάρχουν τόσαι κατ' ἐξοχὴν ὁμοφωνοῦσαι τελειότητες, ὅσαι συγχρόνως εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχουν εἰς τὸ ὄν» ^{29β}. Ἡ ἰδία πεποιθήσις ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ τοῦ G.E. Lessing: «Ὁ Θεὸς ἐσκέφθη τὰς τελειότητάς του μερικῶς, ᾗτοι ἐδημιούργησεν ὄντα, ἕκαστον τῶν ὁποίων διαθέτει ἐν στοιχείον ἐκ τῶν τελειότητων του» ^{30α}. Ἐφ' ὅσον τὰ ἀπλᾶ ταῦτα ὄντα εἶναι τρόπον τινὰ περιορισμένοι θεοί, πρέπει ἐπίσης αἱ τελειότητές των νὰ εἶναι ὁμοίαι πρὸς τὰς τελειότητας τοῦ Θεοῦ, ἀκριβῶς ὅπως τὰ μέρη

πρὸς τὸ ὅλον^{30β}, ὑπὸ τοῦ F. Schiller: «Ὅλαι αἱ τελειότητες τοῦ Σύμπαντος εἶναι ἠνωμένοι εἰς τὸν Θεόν. Θεὸς καὶ φύσις εἶναι δύο μεγέθη τελείως ὅμοια μεταξύ των. Τὸ ὅλον ἄθροισμα τῆς ἁρμονικότητος, ἢ ὅποια ὑπάρχει εἰς τὴν θείαν οὐσίαν ἀδιαχώριστος, εἶναι εἰς τὴν φύσιν, τὸ ἀπείκασμα τῆς οὐσίας αὐτῆς, ἀπομεμονωμένον εἰς ἀπείρους βαθμούς^{31α}. Ἡ προσέλκυσις τῶν πνευμάτων, εἰς ἄπειρον πολλαπλασιασθεῖσα καὶ ἐπεκταθεῖσα, θὰ ἔπρεπε ἐν τέλει... νὰ παραγάγῃ τὸν Θεόν»^{31β} καὶ ὑπὸ τοῦ F. W. J. von Schelling, εἰς τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς σκέψεώς του: «Ἡ αἰωνία φύσις εἶναι τὸ αὐτὸ εἰς τὸν Θεόν, ὅ,τι εἰς τὸν ἄνθρωπον ἢ φύσις του³². Πᾶν θεῖον εἶναι ἀνθρώπινον καὶ πᾶν ἀνθρώπινον θεῖον»³³.

Τὸ θεολογικὸν σύστημα ἀναγωγῆς τῶν ὄντικῶν ἰδιοτήτων <κατ' ἐξοχὴν>: *via eminentiae** εἰς τὸν Θεόν ὑπῆρξε γέννημα καὶ ἔκφρασις τοῦ Σχολαστικοῦ πνεύματος τοῦ Μεσαιῶνος. Ὀνομάσθη, ἀπὸ τῆς μεθόδου τῆς καταφάσεως τῆς φύσεως πρὸς χαρακτηριστισμὸν τοῦ Θεοῦ, «θετικὴ», «καταφατικὴ» καὶ «φυσικὴ» Θεολογία (*theologia positiva, affirmativa, naturalis*). Προϋπόθεσις τῆς Θεολογίας αὐτῆς εἶναι ἡ παραδοχὴ ἐνὸς ἐκτὸς τοῦ κόσμου Θεοῦ (*deus extramundanus*), ἡ φύσις καὶ ὑπαρξίς τοῦ ὁποίου νοεῖται καὶ βεβαιοῦται πλήρως ὑπὸ τῆς φυσικῆς δυνάμεως τοῦ πνεύματος, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ ὄν (*analogia entis*): «Ὁ Θεὸς εἶναι δυνατὸν νὰ γνωσθῇ καὶ ἀποδειχθῇ μετὰ βεβαιότητος διὰ τοῦ φυσικοῦ φωτὸς τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας³⁴. Ἡ Φυσικὴ Θεολογία πιστεύει, ὅτι τὸ πεπερασμένον ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ συλλάβῃ τὸ ἄπειρον: *finitum capax infiniti*, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὡς *homo capax divinitatis*, δύναται ν' ἀναχθῇ αἰτιολογικῶς: *via causalitatis* μέχρι τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ βεβαιωθῇ οὐχὶ μόνον περὶ τῆς *existantiae*, ἀλλὰ προσέτι περὶ τῆς *essentiae divinae*, διότι ἡ ἐντὸς τοῦ θείου ἰδέα: *deus interior* ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν ἀντικειμενικῶς ἐκτὸς τοῦ ὑπάρχοντα Θεοῦ: *deus exterior*. Ὁ Θεὸς εἶναι ἀπολύτως γνωστός: *deus notissimus* καὶ, ὡς δημιουργὸς τῶν μορφῶν, εἶναι παντόμορφος³⁵: *deus omniformis*. Ἡ γενικὴ ἀρχὴ τῆς Φυσικῆς Θεολογίας ἀξιοῖ νὰ «τεθοῦν εἰς τὸ τελειότατον ὄν πᾶσαι αἱ πραγματικότητες καὶ κατ' ἀκολουθίαν νὰ ἀρθοῦν πᾶσαι αἱ ἀρνήσεις³⁶. Ὁ Θεὸς εἶναι καθαρὰ θετικότης, ἄνευ ὀρίου καὶ ἐλαττώματος»³⁷. Χαρακτηρίζουσα τὴν φύσιν ὡς *deiformitatem* καὶ τὴν διάνοιαν ὡς *intellectum ectypum*, τοῦ Θεοῦ νοουμένου ὡς *intellecti archetypum*, ἡ Φυσικὴ Θεολογία ἐθεώρησε τὸ πρόβλημα τοῦ Θεοῦ ὡς αὐταποδείκτως λελυμένον, ἐφ' ὅσον ὁ πλασματικὸς κόσμος εἶναι *repraesentatio dei*, ἡ κατάφασις: *via affirmationis* καὶ <ἀπειροποίησης>: *in infinitum* τοῦ ὁποίου ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν *substantiam dei* καὶ καθιστᾷ τὴν συμβολὴν τῆς πίστεως περιττήν. «Φυσικὴ Θεολογία εἶναι ἡ περὶ Θεοῦ γνῶσις, καθ' ὅσον οὗτος δύναται νὰ γνωσθῇ ἄνευ πίστεως»³⁸.

* Κατὰ λέξιν μετάφρασιν τῶν παραφραζομένων καὶ ἀνερμηνεύτων λατινικῶν ὄρων ἴδε εἰς τὴν «Ἑρμηνείαν τῶν λατινικῶν ἐκφράσεων» εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔργου.